

VINOHRADNICTVÍ V MĚSTEČKU MOHELNĚ

Ondřej Nováček, Třebíč

Motto: *Já nechci nikdy pivo pít,
chci červené jen víno,
po pivě bývá v myšlenkách
mých skoro strašně líno.*

*Pro pivo v českém pokroku,
jde vše až hrůza líno,
a chcem-li pomoci lidstvu dál,
nuž víno – víno – víno!*

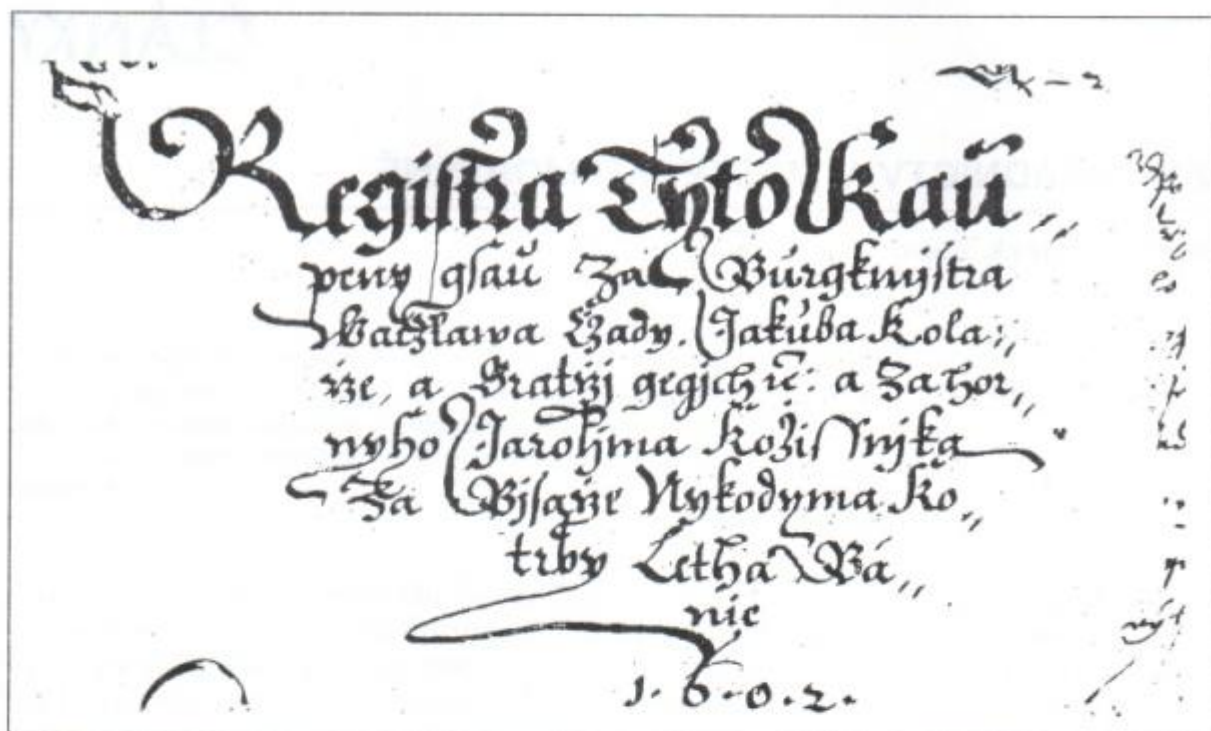
Jan Neruda

Výjimečně bohatý a rozmanitý fond městečka Mohelna ukrývá pozoruhodnou horenskou knihu určenou k zápisům smluv o vinohradech. V kontextu západní Moravy se jedná bezmála o raritu, která badateli umožňuje nahlédnout do téměř zapomenuté kapitoly regionálních dějin, totiž vinařství na západní Moravě, kraje všeobecně považovaného mnohem více za bramborářský než vinorodý. Cílem tohoto příspěvku je poněkud zpřesnit zažitě představy současných generací a ukázat, že i podhůří Českomoravské vysočiny v představách našich předků bylo krajem vinorodým. Je symbolické, že nejstarší zpráva o vinicích na Moravě z roku 1101 bezprostředně souvisí s benediktinským klášterem v Třebíči.¹ Hodnotu mohelenského pramene umocňuje nejen jeho regionální ojedinělost, ale i opomíjení či neznalost ze strany renomovaných historiků vinařství. Horenská kniha Mohelna chybí i v neúplnějším seznamu horenských a viničních knih z jihomoravské oblasti, který sestavil J. Pošváb.²

I. Formální rozbor horenské knihy

Horenská kniha Mohelna je silně poškozená, chybí desky a úvodní, resp. poslední listy.³ Její rozměry činí 18×31 cm. Dle úvodního zápisu byla registra koupěna roku 1602 za purkmistra Václava Čady, staršího Jakuba Koláře, za horného Jarolíma Kožišníka a za písaře Nykodýma Kotrby. Časově knihu vymezují zápisy z let 1602 a 1798. Navíc horenská kniha se odkazuje na zápisy v „*knihách starších horenských*“.⁴ V Mohelně tedy byly vedeny horenské knihy již před rokem 1602. Celkový počet folií, očíslovaných pravidelnou původní paginací, činí 522. Hranici mezi předbělohorskými a pobělohorskými zápisy tvoří přibližně folium 170. Systematické vedení zápisů je přerušeno na počátku třicetileté války, v dalším průběhu 17. století jsou zápisy z hlediska chronologického značně zpřeházené. Pravidelné časové uspořádání záznamů se obnovuje od roku 1720 a pokračuje až do ukončení knihy.

Kniha eviduje obchody s mohelenskými vinohrady, a tudíž se svým charakterem podobá knihám gruntovním. Obchodní smlouva o vinici se podstatně neliší od gruntovní obchodní smlouvy a zahrnuje všechny formální náležitosti. Zápisy začínají graficky zdůrazněným záhlavím, které podává první informaci o tom, co kdo komu prodává. V úvodní části obsahuje tzv. konsenzní klauzuli – ujištění, že obchod proběhl v souladu s horenským řádem a horenským právem. Smlouva rovněž obsahuje přesný rozpis splácení závdavku a vejrunků (splátek). Zatímco gruntovní vejrunky se platily nejčastěji o vánocích a v době konání obecního soudu, splátky z vinohradů často připadaly na sv. Martina. Narozdíl od zápisů v jiných horenských knihách mohelenští písaři nezaznamenávali inventář vinohradů, např. lisy zvané presy, vědra, kádě, boudy či sklepy. Zvláště absence zmínek o boudách při vinicích naznačuje, že v Mohelně takové přístřešky vůbec nebyly, případně jejich hod-



1. Titulní list horenské knihy městečka Mohelna z roku 1602.

nota nestála ani za poznamenání. Jako vinné sklepy Mohelenští možná využívali zvláštní lochy, rozsáhlé podzemní chodby spojující jednotlivé sklepy a vedoucí údajně až k mlýnu na řece Jihlavě.⁵ Závěrečnou část zápisu tvoří zajišťovací klauzule, v níž kupující stanovuje jednoho či dva rukojmí ručící za jeho dobré hospodaření a dodržení smlouvy.

U vinohradních smluv asistuje jako svědek horný, zatímco u gruntovních zápisů tuto funkci zastává rychtář. Horný svědčí také při pravidelném pokládání splátek a při skupování pohledávek na vinohradech. Díky této aktivitě je možno sestavit poměrně obsáhlý, byť neúplný seznam mohelenských horných za dobu dvou století (viz příloha). Od poloviny 17. století se obchody uzavíraly na radnici v přítomnosti pana purkmistra (primátora) a dalších členů obecní rady. V některých případech byl přítomen rovněž rychtář a obroční písař. Přítomnost horných byla automatická, avšak jejich význam patrně klesl, neboť až do poloviny 17. století horný vystupoval v zápise jako jediná úřední osoba, poté jeho ústřední místo zaujal purkmistr.

Zvláštností obchodní smlouvy je přesná lokalizace polohy prodávané vinice podle sousedních vinic a jejich majitelů: např. „jeden achtl vinice ležící podle vinohradu Jana Neřáda“. Při řazení zápisů je kombinován princip chronologický a princip vložkový, kdy určité vinici je vyhrazena zvláštní vložka, tj. rezervuje se jí celý jeden list i více. Dominantní je však bohužel princip chronologický, který téměř znemožňuje sledovat vývoj cen jednotlivých vinic v průběhu dvou století. Na jednu stranu knihy připadají jedna nebo dvě obchodní smlouvy, přičemž řada folií zůstala prázdná. Smlouva většinou uvádí přesnou rozlohu vinice, což je nezanedbatelný rozdíl oproti gruntovní knize Mohelna, která rozlišuje pouze mezi gruntem, podsedkem a chalupou, avšak přesnou výměru polností neuvádí. Výměra vinic je udávána nejprve v achtlech (osminách) a čtvrtích, od roku 1775 v měřicích.

II. Doba předbělohorská

Moravské vinařství prožívalo mezi 14. a 16. stoletím zlatý věk. Jagellonská doba představovala nejmocnější rozmach vinohradnictví. Plochy vinic na konci 15. a na počátku 16. století neobyčejně vzrůstaly.⁶ Předbělohorské moravské vinice se prostíraly na ploše

téměř 22 500 ha, tudíž zaujímaly plochu více než dvaapůlkrát větší než moravské vinice v roce 1975.⁷ Vinohrady pokrývaly stráně i tam, kde dnes není po vlnicích ani potuchy. Víno se prokazatelně pěstovalo např. v Červené Lhotě, Mastníku či Slavicích na Třebíčsku, v okolí Bystřice nad Pernštejnem, kde vinice dosahovaly nadmořské výšky až 550 m, dále na Telečsku a Dačicku (Olšany, Maršov, Manešovice). Určité pokusy se objevily také na Novoměstsku a Žďársku v sousedství žďárského kláštera.⁸ Exploze vinařství souvisela s dočasnými změnami klimatu. Na sklonku 15. století zasáhla české země teplá klimatická vlna. Jagellonské období se vyznačovalo dlouhotrvajícími vedry, suchy a mírnými zimami.⁹ Navíc vinice platily za nejvýnosnější zemědělskou kulturu a tím i za nejdražší půdu. Vínem se platily vrchnostenské dávky a do vinic se ukládaly majetkové rezervy.¹⁰

Velký rozvoj vinohradnictví zaznamenávalo okolí Brna. Soustavně rostl počet nových vinohradů v okolí Ivančic, kde investoval do vinic mnoho peněz Jan starší ze Žerotína. Ivančice na krumlovském panství se zařadily mezi největší vinařská střediska na Moravě a pro nedaleké Mohelno se jistě mohly stát vzorem a inspirací k výnosnému vinařskému podnikání. Mohelno mělo rovněž v 16. století štěstí na osvícenou vrchnost, která přála vinařství. To se týká zejména Viléma z Pernštejna a již zmíněného Jana staršího ze Žerotína. Pernštejnové, Žerotínové a po třicetileté válce Verdenberkové se vytrvale pokoušeli prosadit na náměštském panství pěstování vinné révy.

Náměštské panství náleželo k severozápadnímu okraji jihomoravské vinařské oblasti. Komenský zakreslil ve své proslulé mapě Moravy severní hranici vinorodé oblasti tak, že tato hranice klesá západně od Brna směrem k jihu a přes Troubsko pokračuje jižně od Oslavan a Mohelna.¹¹ Mohelno tak tvořilo severní výspu tradiční vinorodé oblasti, jak byla vymezena v 17. století. Zbytek náměštského panství zůstal vně této oblasti. Přesto se na tomto panství víno pěstovalo nejen v Mohelně, ale rovněž v sousedních vsích Lhánice a Kladeruby, v samotném centru panství Náměšti nad Oslavou, v Jedově a Čučicích. Z mohelenské oblasti se kultura vinné révy rozšířila také na Hrotovicko, do Rouchovan a Dukovan, které bývaly ve středověku součástí mohelenské župy.¹²

Největšího rozsahu nabylo vinohradnictví právě v Mohelně díky vhodným přírodním podmínkám. Na základě horenské knihy lze jednoznačně lokalizovat vinice přímo na jižní svahy stoupající k dnešní přírodní rezervaci Mohelenská hadcová step a klesající k řece Jihlavě blízko mohelenského mlýna. Dodnes se zde zachoval název původní vinařské trati Stará hora. Hadcová step se nachází v teplé klimatické oblasti, která je charakteristická dlouhým, teplým a suchým létem. Zima je krátká, mírně teplá a velmi suchá. Průměrná roční teplota v Mohelně činí 8,2 °C, zatímco např. v Hrotovicích klesá na 7,5 °C, v Náměšti na 7,6 °C a ve Zbýšově na 8,0 °C. Takové klima samozřejmě vyhovuje teplomilné vegetaci, k níž vinná réva náleží.¹³ Svahy u stepi mají hadcový podklad, který je mimořádně teplý. Hadec díky tmavému zbarvení pohlcuje velké množství slunečního záření a teplota oslněného povrchu může být o více než 12 °C vyšší oproti normálu a dosahovat maxim až 50 °C.

Rovněž půda s vysokým obsahem hořečnatých, železnatých, železitých a křemičitých částic a s neutrálním až slabě zásaditým pH vinné révy vyhovuje.¹⁴ Specifické klimatické a půdní podmínky mohly dávat zdejšímu vínu výjimečnou chuť a aroma. Přesto půda asi představovala největší slabinu mohelenských vinic a znemožňovala dosáhnout kvality vína srovnatelné s víny z jihomoravských vinařských středisek. Nikoliv náhodou většina půdy v místě bývalých vinic leží v současnosti ladem, případně je zalesněna. Lánové rejstříky z let 1669–1679, které rozlišují zemědělskou půdu do tří kategorií z hlediska bonity, zařadily všechny mohelenské vinice do nejhorší třetí kategorie. Přitom drtivá většina moravských vinic náležela do první a druhé bonitní třídy, zatímco vinice na půdách nejhorší kvality byly spíše výjimečné. V brněnském kraji vinice na nejhorších půdách tvořily pouze 9 % z celkové výměry vinic.¹⁵ Třetí třída byla charakterizována jako vinohrady v nízké poloze vydané mrazům a nesoucí malé hrozny.¹⁶

Původní vinařskou trasu v Mohelně byla tzv. Stará hora. Vilém z Pernštejna listinou ze 7. května 1515 vydanou na Tovačově povolil mohelenským měšťanům vysadit nové vino-

hrady, které byly později nazývány Novosady. Oba názvy, Stará hora i Novosady, představují typické názvy vinařských tratí a jsou velmi časté i v jiných českých a moravských oblastech. Vilém z Pernštejna dále udělil měšťanům právo „vino při městečku vyšenkovati a speněžiti“. Plat z vinohradů byl stanoven na pět grošů ročně odváděných při sv. Martinu.¹⁷ Výše platu stanoveného Vilémem byla dodržována i po sto letech na počátku 17. století, kdy se z jedné osminy vinice stále odvádělo pět bílých grošů ročně.¹⁸ Ze čtvrtiny vinice stanovil urbář z roku 1545 plat 7 grošů ročně.¹⁹ Městská kniha se ještě zmiňuje o vinohradech na Senohradské hoře.²⁰ Nevíme, v jakém poměru byla Senohradská hora k sousední vsi Senoradům. Jedná se pravděpodobně o další vinařskou trať ležící mezi Mohelnem a Senorady. Horenská kniha zaznamenává obchody s vinicemi ležícími výhradně ve Staré hoře a v Novosadech.

Vinice se spravovaly podle viničného nebo horenského práva (řádu). V seznamech horenských práv a řádů Mohelno chybí stejně jako ostatní lokality s vinohrady na náměštském panství. Přesto samotná skutečnost vedení horenských knih v Mohelně víceméně dokládá existenci mohelenského horenského práva. Tomu nasvědčují i odkazy v horenské knize, že bylo konáno v souladu s horenským řádem a právem. Nejpádnějším argumentem je existence úřadu horného jako výkonného představitele horenského práva. Nejstarší mohelenský horný je prokazatelný k roku 1602. Ještě roku 1558 na horenské právo v Mohelně dohlížel horný z Oslavan. Vyplývá to ze zápisu v městské knize, podle něhož byla uzavřena smlouva o vinici v Novosadech za dozoru oslavanského horného Prokše, jenž měl dohlížet i na splácení vejrunků.²¹ Úřad zvláštního mohelenského horného musel být ustanoven někdy ve druhé polovině 16. století. Je možné, že i mohelenské horenské právo bylo odvozeno od horenského práva Oslavan. Je totiž pozoruhodné, že dvě z hlavních vinařských tratí v Oslavanech nesou totožný název jako trať v Mohelně, tedy Stará hora a Novosady.²² Ivančická oblast se řídila zvláštním ivančickým horenským řádem, který se lišil od dvou základních a nejrozšířenějších řádů na jižní Moravě, židlochovického a mikulovského. A právě v Oslavanech sídlil horenský soud pro ivančickou oblast, tudíž autorita Oslavan v tomto směru byla nesporná.²³

Horný zodpovídal především za správnost a „čistotu“ obchodů s vinicemi a vínem a dohlížel na zápisy v horenské knize. Z tohoto důvodu je jmenován při každé obchodní transakci, včetně pokládání vejrunků. Role horného odpovídala postavení rychtáře při obchodu s grunty. Do roku 1630 jednotlivé zápisy jmenují vždy pouze jednoho horného, avšak k jednomu roku jsou doloženi i dva horní a někdy dokonce tři. Není vyloučeno, že v Mohelně termínem horný označovali tzv. horného konšela. Horní konšelé úřadovali totiž dva, ve Znojmě dokonce tři, zatímco tradiční horný, neboli perkmistr, býval pouze jeden.²⁴ Horní konšelé disponovali stejnými pravomocemi jako horný, resp. perkmistr. V průběhu roku se zřejmě horní ve svém úřadu střídali, neboť k určitému datu je uveden vždy pouze jeden horný. Jiná varianta je taková, že každý horný měl na starosti přesně vymezenou část vinohradů. Pokud byli horní tři, pak každý zodpovídal za třetinu mohelenských vinic. Tak je možno vysvětlit, že při opakovaných prodejkách konkrétní vinice často vystupuje po několik let stále tentýž horný.

Od roku 1630 vykonávala funkci horného pouze jediná osoba. Změna mohla být odrazem negativního dopadu třicetileté války na zdejší vinice. K zásadnímu zvratu dochází roku 1726. Od tohoto roku až do léta 1798, kdy končí zápisy v horenské knize, a tudíž také náš seznam horných, úřadovali mohelenští horní nepřetržitě ve dvojici. Zápisy při obchodních transakcích důsledně uvádějí oba horné. Čím tato pozoruhodná změna byla motivována, nelze jednoznačně objasnit. Stejným způsobem byla v Mohelně obsazována funkce kostelníka, neboť kostelníci působili vždy po dvou, a jeden za druhého nesl zodpovědnost. Kostelníci spravovali veškerý majetek a finance kostela, tedy disponovali značnými částkami, a je proto logické, že hmotná zodpovědnost byla rozložena na dva, většinou zámožné hospodáře. Také pravděpodobnost zpronevěry byla při vzájemné kontrole dvou úředníků jistě nižší. Tyto motivy zřejmě podnítily změny v úřadu horného, ačkoliv není pro-

kazatelné, že existovala jakási „vinohradní truhlice“, s jejíž finanční hotovostí by horní disponovali. „Posílení“ tohoto úřadu však naznačuje, že si zachoval význam a prestiž i v 18. století, což je poněkud v rozporu se skutečností, že od poloviny 17. století se obchody s vinohrady odehrávaly na radnici v přítomnosti purkmistra a dalších radních, kteří tak vytlačili horného z jeho dominantního postavení při uzavírání smluv. Dvojice horných se obměňovaly někdy kompletně, jindy byl vystřídán pouze jeden z dvojice, čímž se zajišťovala kontinuita úřadu.

Za 197 let zápisů v horenské knize je možno rekonstruovat obsazení úřadu horného za 149 let, kdy se v úřadě vystřídalo 52 různých osob (viz příloha). Úřad lze charakterizovat jako dlouhodobější funkci, neboť každý horný úřadoval průměrně téměř pět let, byl často ne souvisle, nýbrž s přestávkami. Pro srovnání uvedeme, že průměrné funkční období purkmistra a obecních starších v předbělohorském Mohelně činilo dva a půl roku, průměrné funkční období mohelenských rychtářů bylo necelé dva roky a kostelníků dva a půl roku.²⁵ Znatelně delší funkční období horných signalizuje, že kontrola nad tímto úřadem byla mírnější, neboť hmotná zodpovědnost i možnost nekalých finančních machinací zde byla podstatně omezenější ve srovnání s úřadem purkmistra či rychtáře.

O významném postavení horného svědčí personální obsazení této funkce. Z osmi osob vykonávajících dotyčný úřad do roku 1620 se tři osoby objevily v rychtářském úřadu, dvě osoby zastávaly funkci purkmistra a jedna osoba funkci staršího. Úřad horného byl tudíž dostatečně reprezentativní i pro čelné měšťany, což je zároveň svědectvím významu přikládanému v Mohelně vinohradnictví. Všichni horní obdělávali také vlastní vinohrady, které podle ceny patřily k nejlepším. Horní tak splňovali podmínku odborné kvalifikace.

Přibližnou představu o rozsahu mohelenských vinic podává nedochovaný urbář z roku 1624, který u Mohelna eviduje 48 achtlů.²⁶ Spolehlivost tohoto pramene bohužel nelze ověřit. Lánové rejstříky nám poskytují podstatně vyšší číslo – 90 achtlů (113 měřic), což v přepočtu činí téměř 26 ha.²⁷ Disproporce mezi údaji urbáře a lánových rejstříků lze vysvětlit tím, že zatímco urbář zaznamenal pouze obdělávané vinice, rejstříky zachycují rovněž pusté a obilím oseté vinice, které zde tehdy převažovaly. Devadesát achtlů však zřejmě představuje maximální rozlohu, z níž byla obdělávána najednou pouze část v souvislosti se střídavým viničním hospodářstvím. Drtivou většinu viniční plochy zaujímal 79 achtlů v Novosadech, zatímco Stará hora s 11 achtly představovala pouhý doplněk hlavní tratě. V horenské knize připadá na dva obchody s vinicemi ve Staré hoře bezmála pět obchodů s vinicemi v Novosadech.

V Mohelně se plně uplatnila všeobecná tendence dělení větších vinic na menší. Nena- lezneme zde žádnou celou vinici, dokonce ani žádnou polovinu vinice. Horenská kniha zaznamenává výhradně achtly (osminy), půldruhé osminy a čtvrtiny vinohradů. V Novosadech jednoznačně převládaly osminy, ve Staré hoře se počet osmin zhruba vyrovnal počtu čtvrtin. Největší doložená výměra vinice činila dva a půl čtvrtiny, tj. polovinu a ještě osminu vinice. Tato vinice však vznikla sloučením menších sousedních vinic a později byla rozprodána na osminy. Přirozeně mnoho hospodářů vlastnilo dvě i více vinic a nebylo výjimkou, jestliže hospodář dohromady obdělával polovinu vinice, možná i vinici celou.

Základní jednotkou viniční míry na náměštském panství byl podle lánových rejstříků achtl (osmina). Není jisté, v jakém poměru byl achtl ke čtvrtině. Logicky by achtl měl tvořit polovinu čtvrtiny, avšak při všeobecné chaotické rozmanitosti dobových měr a vah byly obě míry na některých panstvích ve zcela odlišném poměru. Přesto v Mohelně se zdá, že čtvrtina skutečně představovala dvojnásobek achtlu. Velikost achtlu a čtvrtiny byla různá a často se lišila i u sousedních viničních tratí v téže vsi. Nejčastěji výměra achtlu kolísala od poloviny měřice do půldruhé měřice, avšak výjimečně dosahovala i přes pět měřic. Z toho důvodu vizitační komise při soupisu lánových rejstříků zaznamenávala u každé vinohradní hory přesnou výměru achtlu, resp. čtvrti. V Mohelně byla velikost achtlu 1 2/8 měřice, tj. 0,29 ha.²⁸

Dělení vinic na menší díly zpřístupnilo vinohrady všem vrstvám obyvatelstva. Vinice

jako nejvýnosnější kultura byla nejlepší zárukou věřiteli a navíc i malý kousek vinice postačil k obživě, což je podstatný rozdíl ve srovnání s polem. Proto se o vinice zajímalo tolik lidí i z řad méně zámožných, výjimkou nebyli ani domkáři a podruzi, tedy lidé bez polí. Název kopáč pro vinnou vinici se stal synonymem pro podsedníka. Ve vinorodých krajích často znamenal aichtl či čtvrtina vinice pro domkáře a podruhy jediný zdroj obživy, neboť jiná pole nevlastnili. Vinice tak do jisté míry stíraly sociální rozdíly.²⁹

Mohelno tuto tezi plně potvrzuje. V rozmezí let 1602–1620 horenská kniha eviduje 118 majitelů vinic, z toho 108 mohelenských sousedů. Vzhledem k lidnatosti Mohelna se zhruba 90 usedlostmi to znamená, že vlastnictví vinohradů se zdaleka neomezovalo na majetné měšťany. Počet držitelů vinic byl pozoruhodně stabilní, neboť urbář z roku 1545 zmiňuje celkem 27 majitelů vinic, urbář z roku 1624 eviduje 32 majitelů a stejný počet majitelů uvádí také lánové rejstříky z let 1673–1675.³⁰ V tomto období mělo Mohelno 92 usedlostí, z nichž 20 bylo pustých. Z daných čísel vyplývá, že 44 % usedlíků se podílelo na vinném hospodářství. Ovšem do počtu usedlíků nejsou započítáni podruzi, tudíž celkový procentuální podíl byl poněkud nižší. Také řada konkrétních případů dokládá vinice v majetku sociálně slabších jedinců. Roku 1767 hospodařil na vlastní vinici podruh Jan Kačerek, roku 1784 obecní sluha Jakub Horký.³¹

Aby na výhodách vinařství měli podíl všichni gruntovníci, ustanovily některé vrchnosti v 16. století při zakládání nových vinic, že tyto vinice nesmí být svobodné, nýbrž jako domovní vinice se stanou nedílnou součástí gruntů.³² V Mohelně byla drtivá většina vinic svobodných, avšak existovalo zde rovněž několik gruntovních vinic, které byly prodávány společně s gruntem jako součást nemovitého inventáře. Gruntovní vinice jsou zmiňovány u 12 gruntů. Je příznačné, že většina gruntů s vinicemi náležela do průměrné cenové kategorie a výjimkou nejsou ani podsedky s vlastními domovními vinicemi. Považujeme to za další pádný důkaz tvrzení, že vinice rozhodně nebyly pouze doménou boháčů a velkých sedláků.

Svědectvím o výnosnosti vinařství jsou záznamy o vinných hradecích náležejících přespolečným hospodářům. Například o mikulovské vinné hradci projevovali neutuchající zájem brněnští, olomoučtí a dokonce i opavští měšťané, kteří si samozřejmě na práci najímali místní kopáče. Mohelno pochopitelně svou atraktivností nemohlo s Mikulovskem soupeřit, přesto i zdejší vinice byly pro lidi z blízkého okolí přitažlivé. Ze 118 předbělohorských majitelů vinic bylo deset přespolečných, osm obyvatel Lhánic a dva obyvatelé Kramolína. V době pobělohorské zájem o mohelenské vinice přetrval navzdory celkové krizi vinařství. Mezi místní vinaře se zařadilo 11 lhánických sousedů, dále po třech lidech z Náměště nad Oslavou a Březníka, po dvou z Dukovan a Senorad a po jednom hospodáři z Okarce, Hartvíkovic, Kralic a dokonce Ivančic. Spádová oblast mohelenských vinných hradeců činila tedy 10–15 km a zvláště Lháničtí zde byli spíše domácí než přespoleční. I lhánický purkmistr Jakub Novotný a lhánický zeman docházeli do Novosadů a Staré hory. Náměšťský měšťan Jan Suchánek vlastnil vůbec nejdražší vinný hradec v Mohelně v ceně 140 zl. Výjimečný je frejmarkt (výměna) půldruhého aichtlu ve Staré hoře za vinný hradec v Kněnicích, pravděpodobně v Miroslavských Kněnicích na Krumlovsku, které vynikaly výbornými podmínkami pro vinnou révu.³³

M. Zemek stanovuje průměrnou cenu jedné čtvrtiny jihomoravské vinice na počátku 16. století na 41 zl., cenu jednoho aichtlu odhaduje na 30 zl.³⁴ Cena mohelenské čtvrtiny byla ve srovnání s běžnou cenou o čtvrtinu nižší, cena osminy byla nižší o třetinu. Navíc cena vinic na počátku 17. století ve srovnání s počátkem 16. století nepochybně vzrostla v důsledku tzv. cenové revoluce, tudíž cenový rozdíl byl ještě výraznější. Zajímavé porovnání poskytují horenské knihy města Bzence, které reprezentují samotné jádro jihomoravské vinorodé oblasti. V Bzenci dosáhla na konci 16. století průměrná hodnota aichtlu 100 zl. a čtvrtiny 132 zl., tudíž převýšila hodnotu mohelenských vinných hradeců čtyř až pětinašobně.³⁵ Natolik markantní cenová odlišnost podporuje předpoklad, že kvalita mohelenského vína přece jen nedosahovala kvality vína z vinorodých středisek jižní Moravy a význam zdejšího vinného hospodářství nepřekročil regionální rámec.

Tabulka č. 1. Ceny vinogradů v předbělohorské době.

(SH – Stará hora, N – Novosady)

	Rozloha vinice					
	1 ahtl (osmina)		1 1/2 achtele		1 čtvrtina	
	SH	N	SH	N	SH	N
Cenové rozmezí	2–30 zl.	6–54 zl.	11–40 zl.	5–44 zl.	1,5–42 zl.	10–84 zl.
Průměrná cena	19,5 zl.	21 zl.	28 zl.	25 zl.	30 zl.	33 zl.
Celkem	20 zl.		26,5 zl.		31,5 zl.	

Finanční sumy investované do místních vinic nebyly s přihlédnutím k cenovým relacím v Mohelně rozhodně zanedbatelné. Z 81 gruntů zaznamenaných v gruntovní knize do roku 1620 se 18 gruntů pohybovalo v cenové kategorii od 15 do 50 zl. Průměrná cena chalup v této nejnižší kategorii dosáhla 40 zl. Cena dalších 31 gruntů kolísala v rozmezí 51 až 100 zl. s průměrnou cenou 76 zl.³⁶ Hodnota řady vinogradů tedy dosahovala hodnoty malé chalupy a investice do vinic představovaly pro místní hospodáře významnou položku v jejich rozpočtu. Cena nejlepšího ahtlu v době předbělohorské vyšplhala v Novosadech až na 54 zl. a cena nejlepší čtvrtiny dokonce na 84 zl., čímž se vyrovnala ceně průměrného gruntu. Pečlivě obdělávané a výhodně položené vinohrady v Mohelně tak mohly konkurovat i vinogradům ze srdce vinorodé Moravy.

Zarážející jsou masivní výkyvy cen během krátkého časového období. Půldruhý ahtl koupený r. 1610 za 8 zl. byl po pěti letech prodán za 44 zl. Další ahtl přišel r. 1614 na 15 zl., za čtyři roky „zdražil“ na 46 zl. Domníváme se, že vinice se staly v Mohelně žádaným obchodním artiklem, na němž mohl zdatný vinař a obchodník v jedné osobě solidně vydělat. Jakub Aksa (Haksa) kupováním levnějších vinic, které pak nepochybně zvelebil a prodal za vyšší cenu, mohl vykázat během 14 let čistý zisk přinejmenším 80 zl. Církevní správce Jednoty bratrské v Mohelně Daniel Stražek vydělal na prodeji jediné čtvrtiny v Novosadech 58 zl.³⁷ Nezanedbatelný podíl na kolísání cen mělo střídavé viniční hospodářství, v němž po uplynutí 20 let bylo nutno révu vykácet a viniční plochu na dobu 10–15 let obrátit v zájmu půdní regenerace na pole či pastvinu. Cena závisela na fázi, ve které se právě vinice nacházela, případně na stupni vývoje révového keře.

III. Doba pobělohorská

Třicetiletá válka drasticky změnila utěšený obraz jihomoravského vinařství. Vinice vyžadující pravidelné a pečlivé obdělávání se ukázaly mimořádně citlivé na dramatické události. Celkově zpusťla více než polovina před válkou obdělávaných vinic (54 %), zatímco z poddanských usedlostí zpusťla „pouze“ asi třetina. V brněnské oblasti bylo zničeno 58 % plochy vinic, na Znojemsku, které leželo poněkud stranou hlavního válečného dění, zpusťlo 37 % vinic.³⁸ Z této pohromy se vinařství již nikdy plně nevzpamatovalo a tempo vzkříšení bylo neobyčejně pomalé. Celková výměra vinic neustále klesala. Křivka sestupu jejich rozlohy vypadala následovně: roku 1678 – 100, r. 1750 – 97, r. 1789 – 94, r. 1850 – 79, r. 1900 – 39.³⁹

Příčin tohoto vývoje bylo několik. Především cena vína se nezvyšovala úměrně k rostoucím cenám ostatního zboží. Vědro vína (58 litrů) bylo možné r. 1500 koupit za 1 zl., r. 1605 za 2 zl. 30 kr., r. 1648 za 2 zl. 12 kr., r. 1756 za 2 zl. 32 kr. a r. 1858 za 2 zl. 30 kr. Navíc poptávka po víně klesala, neboť víno jako lidový nápoj bylo vytlačováno lacinou kořalkou z brambor a pivem.⁴⁰ Přesto vinice nadále platily za nejvýnosnější zemědělskou kulturu a tím i za nejdražší půdu. Následkem úbytku a migrace obyvatelstva za třicetileté

války trpěly vinice nedostatkem pracovních sil. Vinařské znalosti vymizely, písemnosti týkající se horenských práv byly zničeny, a tak nezbyvalo než znovu začít seznamovat obyvatelstvo vinařských oblastí s právními a technickými znalostmi a zvyklostmi. Přestalo se vyplácet pěstování exportních vín, neboť moravská vína již nedokázala konkurovat vínům uherským a dolnorakouským.⁴¹ Rovněž se zhoršily klimatické podmínky, neboť došlo k celkovému ochlazení. Mýcení lesů odstranilo na mnohých místech přirozenou ochrannou hráz pro viniční hory. Šířící se dobový názor, že pole jsou pro výživu lidu důležitější než vinice, se zřetelně odrážel již v době lánových rejstříků v podobě množícího se osévání vinic obilím. Prosazení střídavého hospodářství místo úhorového v 19. století, které výrazně zvýšilo polní výnosy, a rozšíření cukrovky a pícnin znamenalo definitivní vítězství polí nad vinicemi.⁴²

Roku 1628 koupil náměštské panství od Karla staršího ze Žerotína Jan Křtitel z Verdenberka, který proslul velmi intenzivním hospodařením a nemilosrdným vykořisťováním svých poddaných. Verdenberk nezanedbával ani vinařství, ačkoliv těžiště této činnosti přesunul na svá dolnorakouská panství, jejichž geografické podmínky byly vinné révě nesporně příznivější. Přesto prosazoval vinařství i na svých moravských panstvích. Zejména díky aktivitě vrchnosti bylo v pobělohorském období na náměštském panství založeno 70 měřic nových vinic, což je podstatně více než na mnoha jiných, typicky vinorodých panstvích.⁴³ Hlavní panské vinice ležely v Miroslavských Knínicích na Krumlovsku, kde Verdenberkům náleželo 79 achtlů (asi 18 ha). Verdenberk také koupil vinohrad na rosickém panství od Josefa Foresta za 1 500 zl. Roku 1646 získal Jan Křtitel z náměštského panství 303 vědra vína.⁴⁴

Roku 1681 vydal Jan Filip z Verdenberka městečku Mohelnu listinu, v níž dosvědčuje, že Mohelenští od něho koupili víno z jeho sklepa, což jim nesmí být na újmu svobody kupování vína. Mají právo kupovat víno kdekoli pod podmínkou, že vyčepují 20 věder vrchnostenského vína. Později privilegium obnovila Marie Terezie.⁴⁵ Místní víno zřejmě nedokázalo plně pokrýt poptávku v městečku a neuspokojovalo asi zejména náročné konzumenty vyžadující vysokou kvalitu. V této souvislosti zajímavé údaje poskytuje rozdělení poddanských měst a míst do tří tříd vinného šenku. Z regionu západní Moravy byly do první třídy zařazeny mj. Třebíč, Žďár nad Sázavou, Nové Město na Moravě, Dačice, Telč, do druhé třídy Jaroměřice nad Rokytou, Moravské Budějovice, Jemnice, Velké Meziříčí, do třetí třídy Náměšť nad Oslavou, Kralice, Vladislav, Nová Říše a další.⁴⁶ Mohelno chybí, přestože Pernštejnovo privilegium výslovně povolovalo domácí víno v městečku vyšenkovat a zpeněžit.

Třicetiletá válka zasáhla Náměštsko velmi surově. Lánové rejstříky uvádějí na náměštském panství pouze dvě lokality, kde se pěstuje víno – Miroslavské Knínice a Mohelno. Celková plocha vinic byla stanovena na 676 měřic (155 ha), z nichž však byl obděláván pouhý zlomek 159 měřic (37 ha). Zpustlo 29 % vinic, 47 % bylo oseto neboli přeměněno na pole. Podíl mohelenských vinohradů na celkové ploše obdělávaných vinic činil zhruba 25 %. Stará hora byla charakterizována jako zcela pustá, v Novosadech bylo obděláváno 40,5 měřic, zatímco 31 měřic zpustlo a 27 měřic bylo oseto.⁴⁷ Je pozoruhodné, že obchody s vinicemi ve Staré hoře nebyly přerušeny, byť jsou v rejstřících označeny jako zcela pusté. Naopak cena některých vinic spíše signalizuje, že si svou funkci zachovaly. Zpustlá vinice by se jistě neprodávala za 20 a více zlatých. Srovnáním s celkovými údaji pro jižní Moravu dospějeme k závěru, že následky třicetileté války dolehly na náměštské panství tíživěji, než ukazují průměrná čísla.

Ceny vinic přirozeně rapidně klesaly a Mohelno nebylo výjimkou. Například v již zmiňovaném Bzenci bylo možné za války pořídit achtl průměrně za 26 zl., tedy za 26 % předválečné ceny, a hodnota čtvrtiny klesla průměrně o 38 %.

Vývoj cen v Mohelně svou dramatičností nijak nezaostával. Během třicetileté války se ceny ještě držely, průměrná cena čtvrtiny v Novosadech dokonce vzrostla, avšak ve druhé polovině 17. století následoval prudký pád o 65 % ve srovnání s předbělohorským stavem.

Gruntovní kniha ovšem dosvědčuje, že stejný propad zaznamenaly i ceny dalších nemovitostí. Na sklonku 17. a počátku 18. století bylo prodáno celkem šest chalup v ceně od půldruhého do pěti zlatých, tudíž vinice zůstaly i nadále cenově plně souměřitelné s nejmenšími grunty.⁴⁸ Roku 1771 se dokonce realizovala přímá výměna vinohradu za chalupu.⁴⁹

Tabulka č. 2. Průměrné ceny vinohradů v pobělohorské době.

(SH – Stará hora, N – Novosady)

Období	Rozloha vinice					
	1 achtl (osmina)		1 čtvrtina		vinohrad (nespecifikovaná rozloha)	
	SH	N	SH	N	SH	N
1620–1650	15,3 zl.	15 zl.	13,3 zl.	37,5 zl.		
1651–1700	7,3 zl.	6,7 zl.				
1701–1750	14 zl.				12,7 zl.	22,7 zl.
1751–1798					47 zl.	45 zl.

Nejhlubší krize vinařství byla překonána v 90. letech 17. století, kdy ceny začaly opět stoupat. Bohužel písaři přestali zaznamenávat přesné rozlohy vinic a omezili se pouze na obecný pojem vinohrad či půl vinohradu. Teprve ve druhé polovině 18. století jeden z písařů začal zapisovat výměru v měřicích. Z těchto zápisů vyplývá, že jednotlivé vinohrady se spíše „zmenšovaly“, neboť naprosto převažovaly 1/2 achtly a achtly, vyskytly se rovněž i 1/4 achtly. Čtvrtinu (2,5 měřice) jsme nenalezli žádnou. I přes menší rozlohu cena vinohradů během 18. století vytrvale rostla a kulminovala ve druhé polovině století, kdy hodnota zdejších vinohradů dosáhla historického maxima. Tato konjunktura však měla jepičí život, neboť začínající 19. století znamenalo pravděpodobně konec mohelenského vinařství.

Zhruba od roku 1720 vzrůstá počet dědických převodů a kšaftů na úkor běžných obchodních transakcí. Z 38 zápisů z posledního desetiletí 18. století plných 27 zápisů obsahuje dědické převody a potvrzení dědictví. Tuto skutečnost můžeme interpretovat dvojím způsobem – klesající poptávkou ze strany kupců, což je však v rozporu se vzrůstající cenou vinohradů, a vznikem rodového vztahu k nemovitostem, tedy snahou zachovat grunt či vinohrad ve vlastnictví rodiny. Vznik rodového vztahu ke gruntu je typický právě pro 18. století a představuje radikální proměnu ve srovnání se „stěhovavou“ mentalitou lidí 16. století. Tento vývoj je zřejmě patrný nejen u gruntů, ale i u vinic. K významným mohelenským rodům podnikajícím ve vinohradnictví náležely zejména rodiny Vostrých, Hošků, Šídlů a Vostatků, které projevovaly neutuchající aktivitu nepřetržitě v průběhu dvou století a též se významně angažovaly v horenské samosprávě ve funkci horných.

Přetrvávající přitažlivost vinic naznačují smlouvy, ve kterých dlužník zastavil vinici jako záruku věřiteli za svůj dluh. Věřitel jistě požadoval hodnotnou a zároveň dostatečně atraktivní záruku, aby ji bylo možno případně výhodně zpeněžit. Vinice jako nejdražší zemědělská půda byly tradičně žádanou zárukou pro věřitele, což vysvětluje zájem méně zámožných vrstev o vinice.

Tradičně mimořádnou pozornost věnovala vinicím církev. Mohelno opět může posloužit jako demonstrativní příklad. V předbělohorském období nejlepší vinice v Novosadech vlastnil církevní správce Jednoty bratrské v Mohelně bratr Daniel Stražek a jeho nástupce bratr Jan Sedulius. Ani katoličtí faráři v době pobělohorské nezůstávali pozadu, neboť s vinicemi obchodovali kněží Tomáš Kalina, Josef Kostelník, Jan Jedlička a Pavel Bochník.⁵⁰ Vinice ovšem nenáležely jim jako soukromé osobě, nýbrž mohelenskému záduší. V Mohelně se také stalo zvykem odkazovat pohledávky na vinohradech k záduší, případně odkázat záduší celý vinohrad. Dědic či kupec vinohradu měl často povinnost zaplatit sloužení mše svaté za zemřelého dřívějšího majitele. Navíc kostelníci jako správci majetku záduší sami aktivně skupovali pohledávky na vinohradech. Když zběhl Jan Hůrek, obecní rada

přisoudila opuštěný vinohrad mohelenskému záduší.⁵¹ Celkově je možné konstatovat, že církev plnila roli největšího viničního podnikatele, bankéře a věřitele a její výsadní postavení bylo všeobecně respektováno.

Urbář z let 1640–1665 a tereziánský katastr mohelenské vinohrady zcela opominuly. Při spolehlivosti tereziánského katastru je tato skutečnost přinejmenším podivná a lze ji interpretovat dvojím způsobem. Buď zdejší vinice byly po válce osvobozeny od poplatků, anebo tyto poplatky (kontribuce) byly natolik zanedbatelné, že nestály ani za zaznamenání. Ovšem horenská kniha tento výklad zpochybňuje, neboť uvádí vinohrad v Novosadech, z něhož se roku 1771 odváděla kontribuce 37 kr.⁵² U ostatních vinohradů však poznámky o kontribuci skutečně chybí, tudíž se mohlo jednat o výjimku. Absence záznamů v těchto zásadních pramenech nám znemožnila sledovat přesné číselné údaje o vývoji mohelenského vinařství.

Definitivní zvrat přinesly josefínské reformy. V letech 1783–1784 došlo ke zrušení horenských organizací a platnosti starých horenských řádů. Dne 22. října 1784 byl vydán všeobecný viniční řád pro Moravu, který zlikvidoval vinařskou a soudní samosprávu. Dozorem byly pověřeny vrchnostenské úřady.⁵³ V Mohelně přesto vinařská samospráva fungovala přinejmenším dalších čtrnáct let, neboť poslední dvojice horných je známa ještě k roku 1798. Téhož roku končí zápisy v horenské knize, což je možné označit za konec mohelenské vinařské samosprávy. Jak je patrné, i císařské reformy se v praxi realizovaly se značným zpožděním.

V 19. století se zdejší vinařství propadá do neznáma, neboť prameny o něm mlčí a neposkytují sebemenší zmínku. Na základě nepřímých důkazů lze téměř s jistotou konstatovat, že mohelenské vinařství zaniklo již na samém počátku 19. století. Například popis lesa z druhé poloviny 19. století ve Staré hoře vypočítává lesy, pole, skály apod. Po vinicích ani památky.⁵⁴ Již jsme se zmínili, že 19. století bylo pro vinaře mimořádně nepříznivé a ve svém důsledku přineslo konečné vítězství polí nad vinicemi. Příklad Mohelna opět potvrzuje všeobecný trend.

IV. Vinařská tradice v moderní době

Povědomí o vinařské tradici Mohelna se zachovalo až do 20. století. Objevily se dokonce úvahy o znovuoživení vinařských tratí a oživení tradice v praxi. V únoru 1934 svolal starosta Mohelna p. Vaněk spolu s místními nadšenci v čele s p. Loupalem schůzi o vinohradnictví, na níž referoval dr. Mrkos z Brna o dějinách místního vinařství a možnostech rekultivace. Při schůzi se přihlásila řada nadšenců, která vytvořila vinařskou besídku.⁵⁵ Mrkos se jako první podrobněji zabýval tradicí a specifiky mohelenského vinařství a upozornil na existenci horenské knihy, v té době uschované na Obecním úřadě Mohelna. Do renomovaného časopisu českých vinařů *Vinařský obzor* napsal, že Mohelno vyrostlo z výnosné kultury vinné révy. Rozsáhlý pás vinohradů se táhl od starobyklých Špírů, které založili vinařští kolonisté z Porýní, přes Staré hory, Novosady, Nové hory až k Senohradské hoře.⁵⁶ Mrkosova tvrzení zní poněkud nadneseně, nicméně dosvědčují, jaký respekt pociťoval uznávaný znalec dějin vinařství k mohelenské tradici.

Roku 1966 byl uveřejněn ve Svobodném slově článek podepsaný šifrou, jehož autor se vehementně přimlouval za obnovu rozsáhlých vinohradů rozprostírajících se na úbočích mohelenské hadcové stepi. Autor argumentoval tím, že JZD Mohelno má dostatek pracovních sil, které by se mohly uplatnit při práci na vinicích. Využily by tak značnou část ladem ležící půdy. V článku se objevilo tvrzení, že zdejší víno „šlo dokonce na císařský stůl“.

Jak je patrné, moderní tradice předčila historickou realitu. O tom, že by si panovník rakouské monarchie vybral a oblíbil víno z Mohelna, lze úspěšně pochybovat. Vl. Geissel otiskl v časopise *Živa polemika* s článkem ve Svobodném slově, v němž zdůraznil, že jakýkoliv zásah v oblasti hadcové stepi by znamenal nedozírné ekologické škody. Vinice by svým okrajovým významem nemohly ospravedlnit sebemenší ohrožení přírodního skvostu.⁵⁷



2. Jižní svahy dnešní mohelenské hadcové stepi pokrývaly po staletí vinohrady.

Domníváme se, že Geisselovo stanovisko bylo oprávněné a je možné se s ním plně ztotožnit.

Po vinicích se nezachovaly žádné zřetelnější stopy a většina strání, dříve posázených vinohrady, je nyní neúrodným kamenitým úhorem. I v tomto směru Mohelno symbolizuje osudy jihomoravského vinařství, které prožívalo svůj zlatý věk do 17. století, po němž následoval pozvolný pád až do současnosti.

V. Závěr

Cílem našeho příspěvku bylo připomenout téměř neznámou kapitolu regionálních dějin a ukázat, že obraz agrárních dějin západní Moravy byl mnohdy rozmanitější než v současnosti. Průvodcem nám byla horenská kniha městečka Mohelna, jedinečný a opomíjený pramen, který si rozhodně zaslouží podrobné zpracování. Pokusili jsme se zasadit mohelenské vinohradnictví do širšího kontextu jihomoravského vinařství a výsledkem bylo zjištění, že Mohelno překvapivě věrně sledovalo obecné vývojové tendence. Pokud to bylo možné, překročili jsme úzký horizont jednoho městečka a podnikli jsme stručné exkurzy do širší západomoravské oblasti, která je však z hlediska vinařství terénem takřka neznámým a neprobádaným. Nechtěli bychom u čtenářů vzbudit falešný dojem o přehnaném významu a úrovni zdejšího vinařství, které ve srovnání s vinorodými centry jižní Moravy ve všech ukazatelích zaostávalo. Přesto nezanedbatelná cena vinic, masový zájem o vinice ze strany mohelenských usedlíků i přespolních hospodářů, prestiž úřadu horného apod. nasvědčují, že vinohradnictví tvořilo nedílnou a samozřejmou součást hospodářského života místního obyvatelstva.

Příloha

Seznam horných městečka Mohelna

- 1602 Jarolím Kožišník (HK, fol. 1a)
1603–1604 Bartoň Koukal (HK, fol. 1a, 4b)
1605–1607 Bartoň Koukal, Jarolím Kožišník (HK, fol. 4a, 10b, 13b, 17b, 19b, 27b)
1608 Jarolím Kožišník (HK, fol. 7b)
1609–1610 Jarolím Kožišník, Jan Jelínek (HK, fol. 8a, 10b, 19b, 35b)
1611–1612 Jan Jelínek (HK, fol. 18a)
1613 Jan Jelínek, Tomáš Pecen, Bartoň Komárek (HK, fol. 10b, 20a, 30a)
1614 Jan Jelínek, Bartoň Komárek (HK, fol. 11a, 64a)
1615–1616 Bartoň Komárek, Vavřinec Přepeřil (HK, fol. 42b, 44b, 46b)
1617 Bartoň Komárek, Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo (HK, fol. 45a, 47a, 69a)
1618 Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo (HK, fol. 64a, 69a)
1619–1621 Vavřinec Přepeřil, Tomáš Šídlo, Bartoň Burda (HK, fol. 32a, 62b, 69a, 126b, 129a, 156b)
1622–1624 Tomáš Šídlo, Bartoň Burda (HK, fol. 62b, 69a, 97a, 103a)
1625 Tomáš Šídlo, Pavel Kovanda (HK, fol. 64b, 85b)
1626 Tomáš Šídlo (HK, fol. 85b)
1627–1628 Tomáš Šídlo, Jarolím Kožišník, Václav Chmelíček (HK, fol. 64b, 69a, 97b, 98a, 161b)
1629 Tomáš Šídlo, Václav Chmelíček, Václav Broumek (HK, fol. 53b, 88a, 117b)
1630 Václav Chmelíček, Bartoloměj Komárek (HK, fol. 98a, 186b)
1631 Václav Chmelíček (HK, fol. 179b)
1632 Bartoloměj Komárek (HK, fol. 179b)
1633 Bartoloměj Komárek, Vít Procházka (HK, fol. 179b, 189a)
1634–1636 Vít Procházka (HK, fol. 189a)
1637–1639 Bartoloměj Komárek (HK, fol. 180a, 189a, b)
1640–1641 Tomáš Šídlo (HK, fol. 180a, 194b)
1642–1643 Martin Pekař (HK, fol. 180a, 188a)
1644 Bartoloměj Komárek (HK, fol. 180a)
1646–1647 Jiřík Machatý (HK, fol. 195a, 199b)
1649 Andreáš Nygrýn (HK, fol. 181b)
1652 Václav Čada (HK, fol. 181a)
1653 Pavel Batelka (HK, fol. 197b)
1658–1661 Pavel Naloučský (HK, fol. 168a, 169a, 196b, 211a)
1666 Jan Vostatek (HK, fol. 212a)
1669 Pavel Naloučský (HK, fol. 189b)
1675–1678 Šimon Křeček (HK, fol. 171a, 189b, 195b)
1683–1686 Václav Šídlo (HK, fol. 213b, 216a, 217a)
1688 Štěpán Svoboda (HK, fol. 209b)
1691–1692 Jiřík Janáček (HK, fol. 221a, 227a)
1693–1694 Václav Novotný (HK, fol. 186a, 228a)
1698 Martin Holý (HK, fol. 210a)
1699–1700 Stanislav Vostatek (HK, fol. 208a)
1701–1702 Václav Novotný (HK, fol. 225b, 226a)
1703 Stanislav Vostatek (HK, fol. 223a)
1708–1709 Jan Krejčí (HK, fol. 165a, 232a)
1711 Ondřej Čech (HK, fol. 226a)
1712–1713 Štěpán Svoboda (HK, fol. 210b, 226b)
1714–1715 Jan Krejčí (HK, fol. 222a, 227a)
1717–1721 Ondřej Čech (HK, fol. 218a, 227b, 234a, 235b, 237a)
1722–1724 Havel Rula (HK, fol. 225a, 247a, b)
1726 Havel Rula, Václav Čech (HK, fol. 215a)
1727 Jiřík Holý, Václav Čech (HK, fol. 253a)
1728 Rudolf Růžička, Mikuláš Hošek (HK, fol. 257a)
1729–1733 Havel Švom, Mikuláš Hošek (HK, fol. 242b, 258b, 260a, b, 272a)
1735 Wenzl Novotný, Mikuláš Hošek (HK, fol. 273b)
1737 Blažej Šandera (HK, fol. 277a)
1739 Wenzl Čech, Vávra Jurka (HK, fol. 281a)
1742 Vávra Jurka (HK, fol. 295a)
1743 Vávra Jurka, Jan Šídlo (HK, fol. 248b)

- 1745–1746 Vávra Jurka, Tomáš Janáček (HK, fol. 301a, 304a)
 1747 Vávra Jurka, Kašpar Nejedlý (HK, fol. 305b, 310a)
 1748 Jacob Brázda, Martin Chytka (HK, fol. 215b)
 1749 Jan Příbyl, Jan Šídlo (HK, fol. 317b)
 1752–1753 Jan Příbyl, Martin Chytka (HK, fol. 321b, 329a)
 1754 Martin Chytka, Blažej Šandera (HK, fol. 335a)
 1755–1757 Martin Chytka, Jacob Brázda (HK, fol. 339a, 340b, 341a)
 1758–1760 Jakub Holý, Jan Punčochář (HK, fol. 343a, 348a, 355a)
 1761–1763 Leopold (Polda) Ostatek, Jan Novotný (HK, fol. 357a, 359a, 369a)
 1764–1765 Leopold Ostatek, Tomáš Ostatek (HK, fol. 371a, 372a)
 1766–1773 Jan (Johan) Novotný, Tomáš Ostatek (HK, fol. 379a, 380a, 390a, 392a, 395a, 401a, 416a, 434a)
 1774–1775 Jan Šídlo, Josef Matoušek (HK, fol. 443a, 445a)
 1776–1780 Jan Šídlo, Leopold Ostatek (HK, fol. 455a, b, 460b, 464a, 471b)
 1782–1784 Jan Šídlo, Josef Chytka (HK, fol. 476a, 477b, 478b)
 1785–1788 Josef Chytka, Jakub Hošek (HK, fol. 482b, 488b, 489b, 493b)
 1789 Jakub Hošek, Martin Kudrna (HK, fol. 499a)
 1790 Martin Kudrna, Jan Příbyl (HK, fol. 500a)
 1791–1792 Jan Příbyl, Kašpar Vostrý (HK, fol. 504a, b)
 1793–1798 Kašpar Vostrý, Josef Matoušek (HK, fol. 507a, 511b, 512a, 513a, 519b, 522a)

POZNÁMKY

- 1 J. POŠVÁŘ, *Znojenské viničné právo*, Jižní Morava, sv. 13, 1977, s. 120.
- 2 TÝŽ, *Moravské právo hor viničných*, ČMM, roč. 70, 1951, s. 120–163.
- 3 SOKA Třebíč, f. AO Mohelno, i. č. 29, *Knihna horenská 1602–1798* (dále jen HK).
- 4 Tamtéž, fol. 30a.
- 5 F. DVORSKÝ, *Vlastivěda moravská. Náměštský okres*, Brno 1908, s. 243–244.
- 6 J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích, I. díl. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992, s. 68–70.
- 7 F. MATĚJEK, *Moravské vinice a třicetiletá válka*, Sborník historický, roč. 30, 1984, s. 57.
- 8 J. MRKOS, *Rozšíření a význam vinohradnictví na západní Moravě před válkou třicetiletou*, Vinařský obzor, roč. 28, 1934, s. 8, 40, 41.
- 9 J. MACEK, *c. d.*, s. 52.
- 10 R. HURT, *Vinařství*, in: *Břeclavsko*, Brno 1969, s. 214.
- 11 M. DRÁPELA, *Monumenta delineationum Moraviae auctore I. A. Comenio*, Brno 1984.
- 12 J. MRKOS, *Rozšíření a význam vinohradnictví na západní Moravě před válkou třicetiletou*, Vinařský obzor, roč. 28, 1934, s. 8.
- 13 J. ČECHOVÁ–J. JELÍNKOVÁ–J. UNAR, *Vývoj vegetace národní přírodní rezervace mohelenská hadcová step v závislosti na řízení ochrany území a na prováděných bioregulačních zásazích*, Přírodovědný sborník Západomoravského muzea v Třebíči, roč. 27, 1997, s. 4.
- 14 J. TREFULKA–T. FORAL–V. ŠTOLFA, *Mohelenská step*, Třebíč 1998, s. 17–18.
- 15 ČECHOVÁ–JELÍNKOVÁ–UNAR, *c. d.*, s. 7.
- 16 F. MATĚJEK, *c. d.*, s. 100, 114.
- 17 J. NOVOTNÝ, *Poddanská půda na Moravě v 16. a 17. století*, SAP, roč. 9, 1959, s. 202.
- 18 SOKA Třebíč, f. AO Mohelno, i. č. 2, *Privilegium Viléma z Pernštejna vysadit nové vinohrady u Mohelna*.
- 19 Tamtéž, HK, fol. 10a, 148b.
- 20 MZA Brno, f. F 76 – *Velkostatek Náměšť nad Oslavou*, i. č. 340, *Urbář z roku 1545*.
- 21 SOKA Třebíč, f. AO Mohelno, i. č. 26, *Městská kniha kupů, prodejů a smluv svatebních 1541–1609*, fol. 25a.
- 22 Tamtéž, fol. 22a.
- 23 A. KRATOCHVÍL, *Vlastivěda moravská. Vel.-Meziříčský okres*, Brno 1907, s. 208.
- 24 J. MRKOS, *Rozšíření a význam vinohradnictví na západní Moravě před válkou třicetiletou*, Vinařský obzor, roč. 27, 1933, s. 55.
- 25 V. FROLEC, *Tradiční vinařství na Moravě*, Brno 1974, s. 125.
- 26 O. NOVÁČEK, *Kapitoly z hospodářských a sociálních dějin městeček Mohelna a Tasova ve druhé polovině 16. a na počátku 17. století*, diplomová práce na katedře historie FF UP Olomouc 1998, s. 23, 28, 33–34.
- 27 F. DVORSKÝ, *c. d.*, s. 243.
- 28 F. MATĚJEK, *c. d.*, s. 100.